

PRAGMATIK KO'NIKMALAR TUSHUNCHASINING LINGVISTIK VA
PEDAGOGIK MOHIYATI

Mavlonova Mohira Muhiddin qizi

O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti

Tel.: +998977728661, E-mail: nabiyevam99@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-1997-378X>

Annotatsiya

Mazkur maqolada kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida pragmatik ko'nikmalarning lingvistik va pedagogik mohiyati tadqiq etiladi. Pragmatik ko'nikmalar til egalariga nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri gaplar tuzish, balki muayyan ijtimoiy va kommunikativ vaziyatlarda til shakllarini o'rinli tanlash hamda to'g'ri talqin qilish imkonini beradi. Lingvistik nuqtayi nazardan pragmatik ko'nikmalar so'zlovchining niyatini, nutq aktlarini, implikaturalarni, deysisni, xushmuomalalik strategiyalarini, kontekstual ma'nolarni va ijtimoiy-madaniy me'yorlarni tushunish qobiliyatini qamrab oladi. Pedagogik nuqtayi nazardan esa ular kontekstga asoslangan, interaktiv, refleksiv va ta'lim oluvchiga yo'naltirilgan o'qitish orqali tizimli ravishda rivojlantirilishi mumkin bo'lgan hamda baholanadigan qobiliyatlarni ifodalaydi. Maqolada pragmatik ko'nikmalar va kommunikativ kompetensiya o'rtasidagi munosabat yoritiladi, pragmatik qobiliyatning asosiy tarkibiy qismlari aniqlanadi, pragmatikani o'qitish va baholashning samarali usullari tavsiflanadi. Haqiqiy kommunikativ vaziyatlar, rolli o'yinlar, diskurs tahlili, muammoli topshiriqlar, bevosita tushuntirish va refleksiv ta'limga alohida e'tibor qaratiladi. Grammatik bilimning o'zi muvaffaqiyatli muloqotni kafolatlay olmasligi sababli pragmatik ta'lim til o'qitish jarayoniga integratsiya qilinishi lozim, degan xulosaga kelinadi.

Kalit so'zlar: pragmatika, pragmatik ko'nikmalar, pragmatik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, nutq aktlari, kontekst, til o'qitish, ijtimoiy-madaniy me'yorlar, kommunikativ niyat.

Kirish

Tilning asosiy vazifasi faqat grammatik jihatdan to'g'ri gaplar tuzishdan iborat emas, balki mazmunli va ijtimoiy jihatdan maqbul muloqotni yuzaga keltirishdir. Ta'lim oluvchi lug'at boyligi, talaffuz va grammatika bo'yicha keng bilimga ega bo'lishi mumkin, biroq iltimos bildirish, taklifni rad etish, maslahat berish, uzr so'rash, norozilikni ifodalash yoki bilvosita ma'nolarni tushunishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Bunday qiyinchiliklar pragmatik ko'nikmalarning yetarli darajada rivojlanmaganini ko'rsatadi.

Pragmatik ko'nikmalar tilni so'zlovchining niyati, kommunikativ vaziyat, ijtimoiy munosabatlar, madaniy kutilmalar hamda aytilgan fikrning tinglovchiga ko'rsatishi mumkin bo'lgan ta'siriga muvofiq qo'llash va talqin qilish qobiliyatini anglatadi. Ushbu ko'nikmalar til egalariga nafaqat nima aytilganini, balki nima sababdan aytilganini, u qanday

kommunikativ maqsadga xizmat qilishini va muayyan kontekstda qanday talqin etilishi kerakligini ham tushunish imkonini beradi.

Zamonaviy til ta'limida pragmatik ko'nikmalarning ahamiyati ortib bormoqda, chunki kommunikativ muvaffaqiyat faqat tilning shakliy jihatdan to'g'ri qo'llanishiga bog'liq emas. Ta'lim oluvchilar tilning real shaxslararo muloqot jarayonida qanday ishlashini tushunishlari lozim. Shu sababli pragmatik ko'nikmalar lingvistik va pedagogik nuqtayi nazardan birgalikda o'rganilishi kerak.

Pragmatik ko'nikmalar tushunchasi

Pragmatika, odatda, ma'noning kontekst bilan bog'liq holda o'rganilishi sifatida tushuniladi. Semantika asosan so'zlar va gaplarning an'anaviy, lug'aviy ma'nosiga e'tibor qaratsa, pragmatika real muloqot jarayonida ma'noning qanday yaratilishi, talqin qilinishi va o'zgarishini tadqiq etadi.

Pragmatik ko'nikmalar shaxsga kommunikativ niyatlarni tushunish va muayyan vaziyatga mos til shakllarini tanlash imkonini beradigan amaliy qobiliyatlar tizimi sifatida ta'riflanishi mumkin. Mazkur ko'nikmalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- so'zlovchining niyatini anglash;
- bevosita va bilvosita nutq aktlarini talqin qilish;
- yashirin va ko'chma ma'nolarni tushunish;
- ijtimoiy maqom va shaxslararo masofaga muvofiq ifodalarni tanlash;
- rasmiy va norasmiy muloqotni farqlash;
- xushmuomalalik strategiyalaridan foydalanish;
- suhbatda navbat almashish jarayonini boshqarish;
- rozilik va norozilikni vaziyatga mos tarzda ifodalash;
- tinglovchining hissiy va ijtimoiy holatiga qarab nutqni o'zgartirish;
- ijtimoiy-madaniy me'yorlarni buzmaganda kommunikativ maqsadga erishish.

Pragmatik kompetensiya kontekstga mos muloqot uchun zarur bo'lgan bilim va qobiliyatlarning keng tizimini ifodalaydi. Pragmatik ko'nikmalar esa ushbu kompetensiyaning kuzatiladigan va amaliy ko'rinishlaridir. Boshqacha aytganda, pragmatik kompetensiya shaxsning ichki salohiyatini, pragmatik ko'nikmalar esa real kommunikativ xulq-atvor orqali namoyon bo'ladigan qobiliyatlarni anglatadi.

Pragmatik ko'nikmalarning lingvistik mohiyati

Lingvistik nuqtayi nazardan pragmatik ko'nikmalar til shakllari, kommunikativ niyatlar va kontekstual sharoitlar o'rtasidagi munosabat bilan chambarchas bog'liq. Ularning lingvistik mohiyatini bir nechta asosiy tushunchalar orqali izohlash mumkin.

Nutq aktlari

Nutq aktlari nazariyasiga ko'ra, insonlar til orqali turli harakatlarni amalga oshiradilar. Muayyan fikr iltimos, va'da, ogohlantirish, uzr, taklif, maqtov, buyruq, maslahat yoki rad etish vazifasini bajarishi mumkin. J. Ostin nutq aktlarini lokutiv, illokutiv va perlokutiv aktlarga ajratgan bo'lsa, J. Serl ularning shartlari va turlarini yanada tizimlashtirgan.

Masalan, “Bu yer sovuq ekan” gapi shunchaki xona haroratini ifodalashi mumkin. Biroq muayyan kontekstda u derazani yopish haqidagi bilvosita iltimos vazifasini bajarishi ham mumkin. Ushbu niyatni tushunish uchun faqat grammatik tahlil emas, balki pragmatik talqin ham talab etiladi.

Pragmatik ko‘nikmalari rivojlangan ta’lim oluvchi gapning illokutiv kuchini aniqlashi va muayyan niyatni ifodalash uchun mos shaklni tanlashi mumkin. U bir xil kommunikativ maqsad turli shakllarda ifodalanishini tushunadi:

“Derazani yoping.”

“Iltimos, derazani yopib bera olasizmi?”

“Derazani yopishingizga qarshi emasmisiz?”

“Bu yer tobora sovib ketyapti.”

Mazkur ifodalar bevositalik darajasi, xushmuomalalik, ijtimoiy ma’no va kontekstga muvofiqligi jihatidan bir-biridan farq qiladi.

Suhbat implikaturasi

Pragmatik ko‘nikmalarning yana bir muhim jihati implikaturani tushunish qobiliyatidir. So‘zlovchilar ko‘pincha so‘zlarning bevosita ma’nosidan ko‘ra ko‘proq mazmunni ifodalaydilar. Graysning kommunikativ hamkorlik nazariyasi tinglovchilar kontekst, umumiy bilim, dolzarblik va muloqotga oid kutilmalar asosida yashirin ma’nolarni qanday aniqlashlarini tushuntiradi.

Quyidagi suhbatni ko‘rib chiqamiz:

A: “Yig‘ilishga kelasizmi?”

B: “Ertaga imtihonim bor.”

B so‘zlovchi savolga bevosita javob bermadi. Shunga qaramay, A so‘zlovchi B ning yig‘ilishga kelmasligi mumkinligini anglaydi. Bunday talqin kontekstual mulohazaga asoslanadi.

Har bir fikrni faqat so‘zma-so‘z tushunadigan ta’lim oluvchilar kinoya, ishora, bilvosita rad etish, hazil, tanqid yoki yashirin iltimoslarni noto‘g‘ri talqin qilishlari mumkin. Shuning uchun pragmatik ko‘nikmalarni rivojlantirish jarayonida ta’lim oluvchilarga so‘zlarning bevosita ma’nosi bilan nazarda tutilgan ma’no o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilish o‘rgatilishi lozim.

Kontekst va deysis

Pragmatik ma’no kontekst ta’sirida shakllanadi. Kontekst jismoniy muhitni, muloqot ishtirokchilarini, ular o‘rtasidagi munosabatlarni, oldingi nutqiy jarayonni, madaniy bilimlarni, vaqtni, joyni va kommunikativ maqsadni qamrab oladi.

“Men”, “siz”, “bu yerda”, “u yerda”, “hozir”, “keyin”, “bu” kabi deysitik ifodalarni kontekstual ma’lumotsiz aniq talqin qilib bo‘lmaydi. Masalan, “Men siz bilan ertaga u yerda uchrashaman” gapining ma’nosi kim gapirayotgani, kimga murojaat qilinayotgani, “u yerda” qaysi joyni anglatishi va “ertaga” qaysi kunga to‘g‘ri kelishiga to‘liq bog‘liq.

Shu sababli pragmatik ko‘nikmalar til shakllarini kontekstual havolalar va vaziyatga oid ma’lumotlar bilan bog‘lash qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi.

Xushmuomalalik va ijtimoiy ma'no

Tildan foydalanish ijtimoiy munosabatlar ta'sirida shakllanadi. So'zlovchilar til shakllarini tanlashda yosh, maqom, tanishlik darajasi, hokimiyat, madaniy kutilmalar va shaxslararo masofani hisobga oladilar.

Ta'lim oluvchi grammatik jihatdan to'g'ri, ammo muayyan kontekstda noo'rin yoki qo'pol eshitiladigan iltimosni ifodalashi mumkin. Masalan, universitet professoriga "Hisobotingizni menga bering" deyish grammatik jihatdan to'g'ri bo'lsa-da, pragmatik jihatdan nomaqbul hisoblanadi. "Vaqtingiz bo'lganda, iltimos, hisobotni menga yubora olasizmi?" shakli mazkur vaziyatga ko'proq mos keladi.

Pragmatik muvofiqlik ma'lum bir ifodaning barcha vaziyatlarda birdek xushmuomala ekanini anglatmaydi. Xushmuomalalik shakllari til, madaniyat, vaziyat va munosabatga qarab farqlanadi. Shu sababli pragmatik ko'nikmalar ijtimoiy-madaniy xabardorlik va kommunikativ moslashuvchanlikni talab qiladi.

Diskurs va muloqotni boshqarish

Pragmatik ko'nikmalar alohida gaplar doirasidan tashqarida ham namoyon bo'ladi. Ular suhbatni tashkil etish va boshqarishni ham qamrab oladi. Til egasi suhbatni qanday boshlash va yakunlash, yangi mavzuni kiritish, muloqotni davom ettirish, o'rinli tarzda suhbatga qo'shilish, tushuntirish so'rash, tushunmovchilikni bartaraf etish va boshqalarga gapirish imkonini berishni bilishi kerak.

Suhbatda navbat almashish, diskurs markerlari, ikkilanish ifodalari, javob reaksiyalari va fikr-mulohaza bildiruvchi birliklar muvaffaqiyatli muloqotga yordam beradi. "Tushundim", "Aslida", "Aytgancha", "Siz shuni nazarda tutyapsizmi?", "Aniqlik kiritishimga ruxsat bering" kabi ifodalar muloqotni tashkil etish va ma'noni kelishib olishga xizmat qiladi.

Demak, pragmatik ko'nikmalarning lingvistik mohiyati alohida fikrlarni talqin qilishni ham, kengroq diskursni boshqarishni ham o'z ichiga oladi.

Pragmatik ko'nikmalar kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida

Pragmatik ko'nikmalar kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Kommunikativ kompetensiyaning dastlabki modellarida tildan muvaffaqiyatli foydalanish grammatik, ijtimoiy-lingvistik, diskursiv va strategik bilimlarni talab qilishi ta'kidlangan. Kanale va Sveyn modeli til o'qitishga kommunikativ yondashuvlarning nazariy asosini yaratgan. Keyingi modellarda lingvistik, ijtimoiy-madaniy, harakatga oid, diskursiv va strategik qobiliyatlar o'rtasidagi munosabat yanada kengroq yoritilgan.

Baxmanning kommunikativ til qobiliyati modeli ham pragmatik kompetensiyaning tildan foydalanishning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, pragmatik kompetensiya lingvistik bilimni kommunikativ vazifalar va kontekstga muvofiqlik bilan bog'laydi.

Pragmatik ko'nikmalar muloqotning boshqa tarkibiy qismlari bilan o'zaro munosabatda namoyon bo'ladi. So'zlovchiga fikrni shakllantirish uchun grammatik kompetensiya, so'zlarni tanlash uchun leksik kompetensiya, ijtimoiy me'yorlarni hisobga olish uchun

ijtimoiy-lingvistik kompetensiya, muloqotni tashkil etish uchun diskursiv kompetensiya va kommunikativ muammolarni bartaraf etish uchun strategik kompetensiya kerak bo'ladi.

Biroq pragmatik ko'nikmalar muvofiqlashtiruvchi vazifani bajaradi. Chunki ular so'zlovchiga muayyan til shaklini qanday, qachon, nima sababdan va kimga nisbatan qo'llash kerakligini aniqlashga yordam beradi.

Pragmatik ko'nikmalarning pedagogik mohiyati

Pedagogik nuqtayi nazardan pragmatik ko'nikmalar o'zgarmas shaxsiy xususiyatlar hisoblanmaydi. Ularni tizimli ravishda o'rgatish, mashq qildirish, kuzatish, baholash va takomillashtirish mumkin. Til o'rganuvchilar tabiiy muloqot jarayonida ma'lum pragmatik bilimlarni egallashlari mumkin, biroq faqat til muhitida bo'lish har doim ham pragmatik ko'nikmalarning to'g'ri rivojlanishini kafolatlamaydi.

Ikkinchi til pragmatikasiga oid tadqiqotlarda ta'lim oluvchilarning boshqa tilda kommunikativ harakatlarni tushunish va amalga oshirish qobiliyatini qanday rivojlantirishlari o'rganiladi. Kasper va Rouz pragmatik rivojlanishni ta'lim sharoitlari, rivojlanish qonuniyatlari, kommunikativ tajriba va o'zaro ta'sir kontekstini qamrab oluvchi jarayon sifatida tavsiflaydilar.

Pragmatik ko'nikmalarning pedagogik mohiyati ta'lim oluvchilarni lingvistik bilimlarini real muloqotda qo'llashga tayyorlashdan iborat. Shu sababli pragmatik ta'lim kommunikativ niyat, kontekstual tanlov, ijtimoiy muvofiqlik, talqin qilish, o'zaro muloqot va refleksiyaga yo'naltirilishi kerak.

Pragmatik ko'nikmalarni o'qitish maqsadlari

Pragmatik ta'limning asosiy maqsadi ta'lim oluvchilarga quyidagi qobiliyatlarni rivojlantirishda yordam berishdir:

kommunikativ niyatlarni anglash;

bevosita ma'no bilan nazarda tutilgan ma'noni farqlash;

nutq aktlarini vaziyatga mos tarzda amalga oshirish;

muloqotdagi madaniy farqlarni tushunish;

kontekstga muvofiq rasmiy yoki norasmiy ifodalarni tanlash;

xushmuomalalik va muloqotga nisbatan sezgirlikni rivojlantirish;

bilvosita ma'nolar va implikaturalarni talqin qilish;

pragmatik tushunmovchiliklarning oldini olish yoki ularni bartaraf etish;

turli suhbatdoshlar bilan moslashuvchan muloqot qilish;

o'z fikrlarining tinglovchiga ko'rsatishi mumkin bo'lgan ta'sirini baholash.

Mazkur maqsadlar pragmatik ta'lim nafaqat tilga oid bilimlarni, balki ijtimoiy xabardorlik, tanqidiy fikrlash, empatiya va kommunikativ mas'uliyatni ham rivojlantirishini ko'rsatadi.

Pragmatik ta'lim tamoyillari

Samarali pragmatik ta'lim bir qator pedagogik tamoyillarga asoslanishi kerak.

Kontekstlashtirish

Pragmatik shakllarni alohida ifodalar sifatida o'rgatish maqsadga muvofiq emas. Ta'lim oluvchilar muloqot ishtirokchilari, vaziyat, ular o'rtasidagi munosabat, kommunikativ maqsad, hissiy holat va madaniy kutilmalar haqida ma'lumotga ega bo'lishlari kerak.

Masalan, "Menga yordam bera olasizmi?" ifodasi yaqin do'stga, o'qituvchiga, notanish shaxsga yoki xodimga murojaat qilinganda turlicha vazifani bajarishi mumkin. Ifodaning o'rinaligi va qanday talqin qilinishi kontekst orqali belgilanadi.

Haqqoniylik

Ta'lim materiallari tabiiy va real muloqotni aks ettirishi kerak. Haqiqiy dialoglar, videolar, intervyular, internetdagi yozishmalar, filmlar, podkastlar va yozib olingan suhbatlar ta'lim oluvchilarga kundalik muloqotda pragmatik ma'nolar qanday ifodalanishini kuzatish imkonini beradi.

Darsliklardagi dialoglar foydali bo'lishi mumkin, biroq ularda muloqot ko'pincha haddan tashqari oldindan belgilangan, mukammal tashkil etilgan va hayotdagidan ortiq darajada xushmuomala tarzda tasvirlanadi. Real muloqotda ikkilanish, suhbatni bo'lish, fikrni qayta ifodalash, bilvositalik, tugallanmagan gaplar, hissiy reaksiyalar va tushunmovchiliklar ham uchraydi.

Xabardorlikni oshirish

Ta'lim oluvchilar pragmatik xususiyatlarni sezish va kuzatishga undalishi kerak. O'qituvchi ulardan iltimos, uzr, rad etish yoki taklif bildirishning bir nechta usullarini taqqoslashni so'rashi mumkin. Ta'lim oluvchilar qaysi ifoda bevosita, rasmiy, xushmuomala, samimiy, masofali yoki hissiy jihatdan o'rinli ekanini tahlil qiladilar.

Xabardorlikni oshirish ta'lim oluvchilarga pragmatik tanlovlar ma'noga ega ekanini va turli til shakllari shaxslararo munosabatga turlicha ta'sir ko'rsatishi mumkinligini tushunishga yordam beradi.

O'zaro muloqot

Pragmatik ko'nikmalar faol muloqot orqali rivojlanadi. Ta'lim oluvchilarga ma'noni kelishib olish, tezkor javob qaytarish, kommunikativ niyatlarni talqin qilish va o'zgaruvchan vaziyatlarga qarab nutqini moslashtirish imkoniyati yaratilishi kerak.

Juftlikdagi ishlar, guruh muhokamalari, rolli o'yinlar, bahs-munozaralar, simulyatsiyalar va hamkorlikda muammo yechish faoliyatlari mazmunli muloqot uchun qulay sharoit yaratadi.

Refleksiya

Kommunikativ faoliyatdan keyin ta'lim oluvchilar o'zlarining lingvistik tanlovlari haqida fikr yuritishlari lozim. Ular qanday ifodalardan foydalangani, suhbatdoshi qanday munosabat bildirgani, qanday tushunmovchilik yuzaga kelgani va muloqotni qanday yaxshilash mumkinligini muhokama qilishlari mumkin.

Refleksiya amaliy tajribani ongli o'rganish jarayoni bilan bog'laydi hamda ta'lim oluvchilarning mustaqilligini rivojlantiradi.

Pragmatik ko'nikmalarni rivojlantirish usullari

Pragmatikani o'qitishda bir qator ta'lim usullari ayniqsa samarali hisoblanadi.

Bevosita tushuntirish

Bevosita tushuntirish jarayonida o'qituvchi pragmatik qoidalar, bevositalik darajalari, rasmiylik bosqichlari, xushmuomalalik strategiyalari va ijtimoiy-madaniy kutilmalarni aniq tushuntiradi. Ta'lim oluvchilarga misollar beriladi va ular muayyan shakllar nima sababdan mos yoki nomos ekanini tahlil qiladilar.

Pragmatikani maqsadli o'qitishga oid tadqiqotlar tizimli ta'lim ta'lim oluvchilarning pragmatik faoliyatini yaxshilashi mumkinligini ko'rsatadi. Ayniqsa, bevosita tushuntirish kontekstlashtirilgan mashqlar va fikr-mulohaza bilan birlashtirilganda samarali bo'ladi. Taguchi o'z tadqiqotida pragmatikani o'qitishga bag'ishlangan 58 ta tajribaviy tadqiqotni umumlashtirib, pragmatik ta'limning turli yondashuvlari samaradorligini o'rgangan.

Rolli o'yinlar va simulyatsiyalar

Rolli o'yinlar ta'lim oluvchilarga modelashtirilgan kommunikativ vaziyatlarda tilni mashq qilish imkonini beradi. Ular talaba, o'qituvchi, mijoz, shifokor, xodim, do'st yoki notanish shaxs rolini bajarishlari mumkin.

Rol kartochkasida kommunikativ maqsad, ishtirokchilar o'rtasidagi munosabat, hissiy holat va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchilik ko'rsatilishi kerak. Bu ta'lim oluvchilarni yodlangan gaplarni takrorlash emas, balki kontekstga mos ifodalarni tanlashga undaydi.

Diskursni yakunlash topshiriqlari

Diskursni yakunlash topshiriqlarida ta'lim oluvchilarga muayyan vaziyat berilib, unga mos javob yaratish so'raladi. Masalan:

“Siz o'qituvchingizdan kitob oldingiz va uni tasodifan shikastlab qo'ydingiz. O'qituvchingizga nima deysiz?”

Bunday topshiriqlardan o'qitish va baholash jarayonida foydalanish mumkin. Biroq yozma javoblar tabiiy va tezkor suhbatni to'liq aks ettira olmasligi sababli ular interaktiv faoliyatlar bilan to'ldirilishi lozim.

Qiyosiy tahlil

Ta'lim oluvchilar muayyan nutq aktining o'z ona tilida va o'rganilayotgan tilda qanday ifodalanishini taqqoslashlari mumkin. Bu ularga bevositalik, xushmuomalalik, ijtimoiy kutilmalar va madaniy qadriyatlardagi o'xshashlik hamda farqlarni aniqlashga yordam beradi.

Qiyosiy tahlil madaniy stereotiplarni shakllantirishga xizmat qilmasligi kerak. Uning maqsadi ehtimoliy farqlar haqida xabardorlikni rivojlantirish va ta'lim oluvchilarning ona tilidagi pragmatik me'yorlarni boshqa tilga avtomatik tarzda ko'chirishining oldini olishdan iborat.

Haqiqiy diskursni tahlil qilish

Ta'lim oluvchilar filmlar, intervyular, suhbatlar, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy nutqlardan olingan qisqa parchalarni tahlil qilishlari mumkin. Ular kommunikativ niyatlar, bilvosita ma'nolar, xushmuomalalik strategiyalari, hissiy belgilar, suhbatdagi navbat almashish modellari va kontekstual ko'rsatkichlarni aniqlaydilar.

Mazkur usul pragmatik ma'lumotni qabul qilish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Muammoli topshiriqlar

Ta'lim oluvchilarga do'stini xafa qilmasdan taklifni rad etish, o'qituvchining fikriga hurmat bilan qo'shilmaslik yoki notanish shaxsdan yordam so'rash kabi kommunikativ muammolar berilishi mumkin. Ular bir nechta ehtimoliy javoblarni taklif qilishlari hamda har bir variantning afzalliklari va xavflarini muhokama qilishlari kerak.

Bunday faoliyat muloqotda har doim ham yagona va mexanik tarzda to'g'ri javob mavjud emasligini ko'rsatadi. Pragmatik muvaffaqiyat kommunikativ niyat, munosabat, kontekst va ehtimoliy oqibatlar o'rtasidagi muvozanatga bog'liq.

Pragmatik ko'nikmalarni baholash

Pragmatik ko'nikmalarni baholash faqat grammatik aniqlik bilan cheklanmasligi kerak. Grammatik jihatdan mukammal bo'lmagan fikr ham kommunikativ maqsadga erishishi mumkin. Aksincha, grammatik jihatdan to'g'ri ifoda ijtimoiy jihatdan noo'rin bo'lishi mumkin.

Pragmatik ko'nikmalarni baholashning asosiy mezonlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- kommunikativ niyatni anglash;
- kontekstga muvofiqlik;
- ma'noning aniqligi;
- nutq aktlarini amalga oshirish;
- xushmuomalalik va ijtimoiy-madaniy sezgirlik;
- bilvosita ma'nolarni talqin qilish;
- til shakllarini tanlashdagi moslashuvchanlik;
- muloqotni davom ettirish qobiliyati;
- tushunmovchilikni bartaraf etish qobiliyati;
- kommunikativ maqsadga erishish samaradorligi.

Pragmatik baholash rolli o'yinlar, kuzatish, intervyular, vaziyatli testlar, dialogni yakunlash topshiriqlari, o'zini o'zi baholash, o'zaro baholash va ta'lim oluvchi portfoliosi orqali amalga oshirilishi mumkin. Bir nechta baholash usulining uyg'unlashtirilishi bitta yozma testga qaraganda ishonchliroq natija beradi.

O'qituvchilar pragmatik muvaffaqiyatsizlik bilan lingvistik xatoni ham farqlashlari kerak. Lingvistik xato lug'at, talaffuz yoki grammatika bilan bog'liq bo'ladi. Pragmatik muvaffaqiyatsizlik esa fikr lingvistik jihatdan tushunarli bo'lsa-da, vaziyatga mos kelmaganda, noto'g'ri talqin qilinganda, haddan tashqari bevosita ifodalanganda yoki so'zlovchining niyatiga zid bo'lganda yuzaga keladi.

Pragmatik ko'nikmalarni o'qitishdagi muammolar

Pragmatikani o'qitish bir qator qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Birinchidan, pragmatik me'yorlar mutlaq emas, balki o'zgaruvchan xususiyatga ega. Muayyan ifoda bir vaziyatda o'rinli bo'lsa, boshqa vaziyatda nomuvofiq bo'lishi mumkin.

Ikkinchidan, darsliklarda tabiiy muloqotga oid misollar yetarli darajada berilmasligi mumkin. Uchinchidan, ta'lim oluvchilar o'rganilayotgan tilda tabiiy muloqot qilish imkoniyatiga yetarlicha ega bo'lmاسligi mumkin. To'rtinchidan, o'qituvchilar pragmatikaga

qaraganda grammatika va lug'atga ko'proq e'tibor qaratishlari mumkin, chunki bu sohalarni tushuntirish va baholash nisbatan osonroq.

Madaniy sezgirlik ham muhim muammolardan biridir. Pragmatik ta'limda bir madaniy model boshqalaridan ustun sifatida ko'rsatilmaligi kerak. Ta'lim oluvchilar o'z madaniy o'zligini saqlagan holda turli kommunikativ me'yorlarni tushunishga undalishi lozim.

Pragmatik ta'limning maqsadi ta'lim oluvchilarni har qanday vaziyatda ona tili sohiblariga taqlid qilishga majburlash emas. Asosiy maqsad ularga turli kontekstlarda ongli, o'rinni, hurmatli va samarali muloqot qilishni o'rgatishdir.

Xulosa

Pragmatik ko'nikmalar lingvistik bilimlarni kommunikativ niyat, kontekst, ijtimoiy munosabatlar va madaniy kutilmalar bilan bog'lash qobiliyatini ifodalaydi. Ularning lingvistik mohiyati nutq aktlari, implikaturalar, deysis, xushmuomalalik, kontekstual ma'no, diskursni tashkil etish va muloqotni boshqarishda namoyon bo'ladi.

Pragmatik ko'nikmalarning pedagogik mohiyati ularni kontekstga asoslangan ta'lim, haqiqiy materiallar, bevosita tushuntirish, o'zaro muloqot, refleksiya, rolli o'yinlar, diskurs tahlili va kommunikativ muammolarni hal qilish orqali tizimli rivojlantirishdan iborat.

Faqat grammatik jihatdan to'g'ri nutqni shakllantirishga qaratilgan til ta'limi ta'lim oluvchilarni real muloqotga to'liq tayyorlay olmaydi. Muvaffaqiyatli muloqot so'zlovchining niyatini tushunish, ijtimoiy jihatdan mos ifodalarni tanlash, tilni turli suhbatdoshlarga moslashtirish va aytilgan so'zlarning ehtimoliy ta'sirini oldindan baholash qobiliyatini talab qiladi.

Shu sababli pragmatik ko'nikmalar kommunikativ kompetensiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralishi hamda til o'quv dasturlari, auditoriya mashg'ulotlari, ta'lim materiallari va baholash tizimlariga kiritilishi kerak. Ushbu ko'nikmalarning tizimli rivojlantirilishi ta'lim oluvchilarning nafaqat tilni aniq qo'llaydigan, balki sezgir, moslashuvchan va samarali muloqot qila oladigan shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.
2. Bachman, L. F. (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: Oxford University Press.
3. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second-language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
4. Celce-Murcia, M., Dörnyei, Z., & Thurrell, S. (1995). Communicative competence: A pedagogically motivated model with content specifications. *Issues in Applied Linguistics*, 6(2), 5–35.
5. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole and J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and Semantics: Speech Acts* (Vol. 3, pp. 41–58). New York: Academic Press.

